

Чернець В.М.

*магістр кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(vitavetkova@gmail.com)*

Асоціативна складова у формуванні живописного образу

У статті висвітлюється зміст асоціативного як аспекту та чинника авторського вираження у світі живопису, визначаються і характеризуються сутності різних типів асоціацій, окреслюється місце і роль асоціацій у сфері формування і втілення живописних образів, відтворюваних безпосередньо в абстрактному художньому ключі. Загалом зроблено висновок, що сучасна малярська творчість показно представлена через призму нефігуративного живопису. Вихід за рамки наслідування об'єктивної реальності, уникнення будь-якого предметно-реалістичного постання актуалізує творення розмаїтих концептуально-автономних художніх візій, відірваних від обумовленостей нашого реального буття. Одним із базисів такого вираження є асоціативне мислення. Звернення до «бачень», які виникають на тих чи тих асоціаціях, формує широке коло можливостей для представлення індивідуальних смаків та вподобань такого характеру. Значну їх долю охоплює абстрактне малярство, яке завдяки особливій промовистості, з неординарним асоціативно-смісловим трактуванням думок і поглядів митців, є сьогодні неймовірно популярним.

Ключові слова: живопис, вираження, асоціація, образ, трактування.

The associative component in the formation of a pictorial image

The article highlights the content of associative as an aspect and factor of authorial expression in the world of painting, defines and characterizes the essences of various types of associations, outlines the place and role of associations in the field of formation and embodiment of pictorial images, reproduced directly in an abstract artistic key. In general, it is concluded that modern painterly creativity is ostentatiously presented through the prism of non-figurative painting. Going beyond the scope of imitating objective reality, avoiding any objective-realistic appearance actualizes the creation of various conceptually autonomous artistic visions, detached

from the conditions of our real existence. One of the bases of such an expression is associative thinking. Turning to «visions» that arise from certain associations creates a wide range of possibilities for representing individual tastes and preferences of this nature. A significant part of their fortune is covered by abstract painting, which, thanks to its special eloquence, with an extraordinary associative and semantic interpretation of the artists' thoughts and views, is incredibly popular today.

Keywords: *painting, expression, association, image, interpretation.*

**«В картині має бути можливість відкривати щось нове
щоразу, коли дивишся на неї»**

Жуан Міро, іспанський художник

Постановка проблеми. Різномасштабні дослідження сучасного образотворчого мистецтва дають загальне розуміння того, що кожен його окремий напрям, вид, підвид презентуються своїми розмаїтими засобами, стилями, формами і принципами трактування зображуваного. Усе це стосується й сфери сучасної живописної творчості, відповідних контекстів її змістових напрямів та засад виражальності, які взяті «на реалізацію» нинішніми живописцями (Балтазюк, 2021: с. 653).

Концентруючи свою увагу на тих засадах живописної діяльності, де в основі відповідних їй видів робіт покладаються звернення до асоціацій, асоціативного мислення, оперування тими чи тими формами асоціативно-образного вираження, можна ствердити, що у цьому напрямі вся мистецька робота також повниться різними принципами і підходами. Особливим і водночас цікавим тут постає світ абстрактного малярства, де всі образотворчі концепції пронизані так званим «безпредметним» вираженням ірраціональних фантазій, помислів, думок, розробок тощо (Побожій, 2021: с. 59–60). Завдяки такій природі контекст абстрактного відкидає всяку натуралістичну фігуративність, оскільки тут принципово заперечується будь-яке унаочнення реалістичного, того, що існує в навколишньому світі, що реально наповнює наше буденне життя (Сидор, 2006: с. 5). Окрім того, ключовим аспектом художньої презентаційності таких «автономних» асоціативно-абстрагованих образів є те, що власне-образність як така поступається тут місцем смислового концепту, а

матеріальність самої «основи» картини (твору, малюнка тощо) є певним форматним середовищем для відтворення різноманітних «тематико-ігрових сюжетів» світу безпредметного, який існує виключно в уявленнях і фантазіях. Завдяки оригінальності та відповідній мистецькій цінності унаочнення такої позареальної образної і змістової вимірності чимало створених сьогодні живописних робіт постають насправді сучасними актуальними творіннями (Калашнікова, 2021: с. 4).

Аналіз основних досліджень і публікацій. До вивчення природи, визначення місця і ролі в образотворчій діяльності таких понять, як «асоціативне», «абстрактне», «безпредметно-виражальне», зверталися чимало науковців та дослідників зображальних мистецтв. Сьогодні такий їх інтерес продовжує зростати, оскільки створювані на цих смислових засадах і принципах продукти мистецької творчості, в тому числі і живописної, характеризуються неймовірно широким колом своїх безпосередньо змістових наповнень і такими ж різноманітними «наборами» їх стилістичних та технічних втілень (Кривушенко, 2018: с. 320–321).

З-поміж авторів праць, які мають певний стосунок до піднятої нами проблеми, загалом до розкриття та аналізу концептуальних засад сучасного живопису, через призму якого нинішні митці реалізують свої асоціації у тих чи тих абстрактно-образних форматах, можна назвати таких: І. Балтазюк, А. Валєєва, А. Вінтаєв, В. Гончаренко, І. Диченко, Д. Єрьомка, Б. Губаль, В. Жердзицький, В. Жиров, О. Карпенко, Л. Касьяненко, О. Кожем'якіна, Н. Кондрашова, Б. Кривушенко, О. Кусак, В. Манохін, Т. Міронова, В. Моляко, О. Олексюк, М. Пічкур, О. Рудницька, В. Сидоренко, А. Сімонова, О. Соловйов, С. Федоренко, В. Федорук, О. Чирва, В. Шейко та ін. Проведені ними дослідження дають можливість визначити і комплексно охарактеризувати актуальні складові презентування сучасних живописних тенденцій, окреслити дієві алгоритми їх безпосередньої реалізації, впровадження в дію тощо.

Мета статті. Розкрити суть асоціативного як аспекту виражальності у світі живопису, визначити й охарактеризувати

асоціативну складову у сфері формування живописного образу, зокрема відтворюваного в абстрактному художньому ключі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Живописна діяльність – це цілий комплекс різних за змістами і видами робіт, якими реалізовується творчий задум живописця, від самого початку появи певної художньої ідеї і до останнього «кроку» її втілення у вибраному для її реалізації матеріалі. Тут можемо говорити і про суто реалістичний підхід до вираження зображуваного, і про різні діапазони його стилізованого, узагальненого трактування, і власне представлення в уявлюваному саме позареального світу, тобто всякого такого, що існує лиш в уяві (Горбатенко, 2021: с. 362).

Однак сама природа моделювання в нашій уяві всяких позареальних образних наративів також спричинена різними спонукальними діями нашої свідомості. Наприклад, укладаючи якусь композицію на тему нашого завтрашнього життя, перспектив нашого майбутнього, наша уява оперуватиме тими образами, їх функціями та контекстами вираження, які поставатимуть в реалістичному художньому ключі. Адже мова йде про реальні майбутні стани нашого життя, об'єкти, події та явища, які наповнюватимуть його. Царина стилізованого у декоративній манері оперує передусім природними аналогами, зосереджена на відповідній художньо-образній обробці тих речей, предметів, об'єктів і їх сутнісних характеристик, які існують у природі, є створені нею чи людською діяльністю. У тих чи тих сферах абстрактного мистецтва будь-яка реальність відкинута взагалі. Її у принципі тут не існує, оскільки поняття абстрактного у світі образотворчості, і сфері живопису у т. ч., не визнає жодного «реалістичного уподібнення» до будь-чого, чим повниться наша реальна навколишня дійсність. Тому у понятійному апараті образотворчого мистецтва, його видів і форм прояву введено такі терміни їх безпосереднього означення, як «нефігуративне», «безпредметне», загалом «абстрактне», тобто не реалістичне і не декоративне (Чернієнко, 2017: с. 108). Саме ці характерні прикметні ознаки стали ключовими у формулюванні загальної особливості абстракціонізму, яким титулується ціла низка модерністських течій

XX ст. з властивою їм повною відмовою від зображення реальних речей, предметів, дійств та явищ (Сидор, 2006: с. 5).

Водночас будь-який абстрактний наратив може формуватися різними чинниками і концептами виражальності та може набувати різних форм і контекстів безпосереднього унаочнення. В одних випадках домінантними у таких процесах постають враження, які виникають на основі чогось побаченого, сприйнятого чи відчутого. В інших абстрактне з'являється як результат бажань митця виразити свої внутрішні почуття, своє неординарне сприйняття світу, без конкретизації та персоналізації його реального, предметно-суб'єктного наповнення. Ще дещо іншими, за своєю висхідною природою, виступають ті мотивації абстрактної виражальності, в основу яких покладені асоціації (Калашнікова, 2021: с. 4).

Царина асоціативного – це передусім сфера вираження тих психічних операцій і результатів роботи нашого мозку, які спричиняються уявним моделюванням певного нового образу на основі трансформації іншого. На професійній мові психології це буквально означає, що під терміном «асоціація» (від лат. associatio – з'єднання) маємо розуміти певний зв'язок між окремими уявленнями, при якому одне з уявлень викликає інше. Іноді між ними можна угледіти якусь елементарну побіжну спорідненість, а іноді між ними позиціонує повна протилежність. Отже, асоціація – це певний специфічний зв'язок, що виникає в процесі мислення між елементами психіки, в результаті якої поява одного елемента в певних умовах та при певних діях викликає образ іншого, пов'язаного з ним (Чернієнко, 2017: с. 110). Якщо усе це перефразувати мовою образотворчості, то матимемо таке «дійство», в якому при певних умовах та за певних обставин наше мислення породжує якийсь суб'єктивний образ об'єктивного зв'язку між тими чи тими предметами або явищами, їх елементами, деталями тощо.

Рухаючись далі, у цьому плані, варто також зазначити, що асоціативні уявлення є не просто характерною рефлексією наших психічних операцій на щось певне особливе, що «подрознує» наше свідоме чи підсвідоме сприйняття у системі осмислення змісту або

форми пізнаваного, розглядуваного тощо. Асоціювання є важливим моментом художньої творчості. В його основі лежить здатність не лише виділяти загальні ознаки речей, а й моделювати їх певні «нові образні постання» на основі трансформації їх сутнісних характеристик, не проводячи при тому жодного логічного аналізу (Горбатенко, 2021: с. 361). Тому активність асоціативних процесів є важливим спонукальним чинником та водночас компонентом творчого мислення, виведення його на відповідний рівень продуктивності у пошуках художньої образності відтворюваного.

Підтвердженням такого на практиці можна вважати той момент, коли художник починає пошуки образу відтворюваного. На цьому етапі він поки що не задумується конкретно, що у створюваному ще може не бути «твердої» логічної прив'язки до опрацьовуваної ідеї чи вже конкретної теми роботи, що якісь вибудовувані деталі є в принципі зайвими або чогось явно бракує, не вистачає у його конкретному формовираженні, моделюванні пластичних, масштабних, кольорових, тональних відношень і т. ін. Послуговуючись у цьому випадку саме асоціативним мисленням, певними асоціативними навіюваннями, він просто шукає «загальну образну модель». І лише тоді, коли вона набуває тих чи тих узагальнених форм і змістів, які вже «задовольняють» творчий запит митця, відповідають суті його задуму, починається скрупульозний аналіз змодельованого, проробка його в деталях.

У загальних рамках такого художньо-творчого мислення, де домінантою постає асоціювання, найбільш дієвим є механізм художнього вираження через царину абстрактного. Це пояснюється тим, що всяка асоціація «природно» породжує образ, який є продуктом відображення певних зв'язків (поєднань) уявлень і дій, виведених із відчуттів і вражень, та залишених ними слідів (реакцій) у свідомості (Чернієнко, 2017: с. 106). Окрім того, будь-який створений на асоціаціях образ так чи так «відірваний від реальності», оскільки виражає собою зовсім чи відносно інші смисли і змісти у порівнянні з тими, які є характерними для його висхідного об'єкта

сприйняття, осмислення, розробки тощо. І немає значення, чи то реальний природний аналог, чи певний уявлюваний його прототип.

Загалом можна ствердно констатувати, що живописними роботами, в яких художники виражають насамперед свої асоціативні бачення, відповідно, оперують асоціативним мисленням, виформовується цілий окремий напрям живописної творчості – асоціативно-образний живопис, зі своїми семантико-кодovими знаками і навіть етнокультурними відтінками (Балтазюк, 2021: с. 654). Його базові принципи забезпечують створення вповні цілісних асоціативних художніх образів. І це, зокрема, попри те, що у самій їх природі базисом (прерогативою) виступає абстрагованість, відвертання від тих чи тих неістотних чи другорядних рис, ознак предметів та явищ. Основними виразниками візуалізації всяких таких образів зазвичай обираються певні умовно «схожі» чи частково «споріднені» геометрично-модульні конструкції, які лиш натяково розкривають «зв'язок» між осмислюваним, відтворюваним і асоціативно-похідним його зображенням (Горбатенко, 2021: с. 364).

У цьому напрямі живописної діяльності будь-які творчі поступи митців є не просто наслідком їх асоціативного мислення як такого. Сам момент звернення до асоціативного вираження може бути викликаний різними асоціаціями (за характером їх походження). В царині науки у цьому плані прийнято розрізняти такі основні типи асоціацій, як: «асоціації за суміжністю» – відображення в мозку певних зв'язків між речами, предметами, явищами, які йдуть один за одним у часі (суміжність у часі) або перебувають поряд один з одним у просторі (суміжність у просторі); «асоціації за схожістю» – коли в мозку відображаються зв'язки між предметами, схожими у певному сутнісному відношенні; «асоціації за контрастом» – виникає на основі відображення умозку предметів та явища об'єктивної дійсності, що пов'язані між собою явно радикальними протиставленнями, «контрастними» ознаками; «причиново-наслідкові асоціації», які виникають на відбитках збігів подразників у часі та просторі, їх певної схожості та відмінності, також причинових залежностей між ними (Чернієнко, 2017: с. 107–108).

Висновки. Мистецтво живопису надзвичайно багате контекстами виражальності. Сьогодні у кожному його окремому виді художники показно представляють свої бачення світу, свої особисті почуття, розуміння краси і т. ін. Чимало різних напрямів сучасної малярської творчості представлені через призму так званого «нефігуративного живопису», оскільки презентовані у них сюжети, відтворювані у них образи принципово не є фігуративними. Вихід за рамки наслідування об'єктивної реальності, уникнення всякого предметно-реалістичного постання дає можливість творення розмаїтих концептуально-автономних художніх візій, відірваних від тих чи тих обумовленостей нашого реального буття, того конкретного світу, в якому ми живемо.

Одним із базисів вираження ірраціональних нефігуративних художньо-творчих концепцій постає асоціативне мислення. Звернення до різних «асоціативних бачень», які виникають на асоціаціях за суміжністю, за схожістю чи контрастом, або на основі причиново-наслідкових дій свідомості, формує широке коло можливостей для представлення індивідуальних смаків та вподобань такого характеру. Значну долю таких охоплює саме абстрактне малярство. Володіючи особливою мовою своєї «безпредметної виражальності», з неординарним асоціативно-смісловим трактуванням думок і поглядів митців, цей живописний напрям став сьогодні неймовірно популярним.

Отже, маємо підстави вважати асоціативно-образний живопис самостійним та вповні характерним напрямом нефігуративного образотворчого мистецтва.

Список використаної літератури

1. Балтазюк, І.В. (2021). Імплементация кроскультурного підходу в процес аналізу візуальної мови живопису. *Грааль науки : Міжнар. наук. журнал*. № 2–3. С. 653–655. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/> (дата звернення : 15.02.2024).
2. Горбатенко, Л.П. (2021). Асоціативно-образний живопис як самобутній напрям нефігуративного образотворчого мистецтва. *АРТ-платФОРМА : Альманах*. Київ : КМАЕЦМ. Вип. 1 (3). С.= 361–370.

3. Калашнікова, А.О. (2021). Джерела образного тезаурусу носія сучасної візуальної культури. *Сучасне українське мистецтво : концепти, стратегії, візуальні практики* :зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф. (11–12 листопада 2021 р.). Черкаси : ФОП Гордієнко. С. 3–4.
4. Кривушенко, Б.О. (2018). Сучасний український арт-ринок живопису : специфіка, структура тематичного наповнення. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Вип. XXXX. С. 19–326.
5. Побожій, С.І. (2021). Історія мистецтва : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет. 70 с.
6. Сидор, М.Б., Федів, М.Й., Ясеницька, Ж.В. (2006). Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Словник термінів. Дрогобич : РВВ ДДПУ. 78 с.
7. Чернієнко, В. (2017). Абстрактне мислення у створенні художнього образу. *Мистецький простір України : історія і виклики сучасності* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. / упорядн. : О.А. Сташук, Л.В. Крайлюк. Рівне : РДГУ. С. 105–116. URL : <https://www.calameo.com/read/00548492312ab37-beb1f8> (дата звернення : 03.02.2024).